

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

הנחת ספר תורה על מטתו של חזקיה

איתא בגמרא במסכת בבא קמא (יז): תנו רבנן, "וכבוד עשו לו במותו" (ד"ה ב' לב לג), זה חזקיה מלך יהודה, שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי חנמיה, והלא לפני אחאב עשו כן, אלא שהניחו ספר תורה על מטתו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה.

ומקשה הגמרא: והאיכא נמי עבדין הכי. ומיישב: אפוקי מפקינן, אנוחי לא מנחינן. ואיבעית אימא, אנוחי נמי מנחינן, 'קיים' לא אמרינן. אמר רבה בר בר חנה, הוה אדילנא קמיה דרבי יוחנן למשאל שמעתא... אמר לן, אפילו 'קיים' אמרינן, 'לימד' לא אמרינן. ומפרשת הגמרא דהיינו ללמד לאחרים.

ובגמרא בברכות (יח.) איתא בברייתא: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה ברחו וקורא, ואם עושה כן, עובר משום "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יד לא). ועוד אמרו שם בגמרא: רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן, אמר ליה רבי חייא, דלייה, כדי שלא יאמרו 'למחר באין אצלנו ועבשנו מחרפין אותנו'.

קושיית היערות דבש מאיסור 'לועג לרש' וייסודו שאינו שייך במי שקיים כל התורה

וביערות דבש (ח"ב דרוש ז, הו"ד בהגהות מהר"צ חיות ב"ק שם) הקשה איך מותר להניח ספר תורה על גבי מיטת המת, הלא יש בכך משום 'לועג לרש', וכמו שאסרו ללכת בציצית בבית הקברות.

וכתב לחדש שאיסור זה הוא רק בשלועג 'לרש', היינו במי שמת ועדיין לא תיקן את כל התורה, שאזי צריך הוא להתגלגל שוב בזה העולם, כי עדיין לא השיגה נפשו שלמות כל זמן שלא קיים את כל התורה, אבל אם קיים את כל התורה הרי כבר קנה שלמות והרי הוא שלם ובא אל מכונו בצורך העליון, ושם יעלה מעלה מעלה, עין לא ראתה, ולא ישוב עוד לזה העולם. ודוקא באופן שצריך ללכת שוב לזה העולם לתקן עצמו ונפשו, בזה הוי 'לועג לרש', שמראה לו שעדיין לא תיקן את כל התרי"ג מצוות. אבל מי שכבר קיים את כל תרי"ג המצוות, אין כאן לועג לרש כלל, אלא אדברה שמחה יש לו שקיים הכל ונשלם הכל ושוב לא ישוב.

ואכן דעת התוספות במסכת נדה שדין לועג לרש הוא דוקא בציצית, כי הציצית חממת לתרי"ג מצוות, ובה הוא לועג לרש, שמורה לו שעדיין לא קיים את כל התרי"ג מצוות ויצטרך לשוב הנה בגלגול.

ולפי זה זה גופא ביאור דברי הגמרא, שאחרי שאמרה שהניחו ספר תורה על מטתו, הוקשה לה שהרי לכאורה הוא לועג לרש אף יותר מציצית, כי הציצית רק מרמזת לתרי"ג מצוות, ואילו ספר תורה מפורש בו כל המצוות. ועל זה הוסיפה הגמרא שאומרים 'קיים זה מה שכתוב בזה', וממילא אין עוד 'לועג לרש', כי כיון שקיים את כל התורה הרי קנה שלמות בנפשו, ואדברה יש לו שמחה על שקיים את כל התורה.

עפ"ז מוסיף היערות דבש ומבאר את המבואר בגמרא שאף ש'קיים' אמרינן, 'לימד' לא אמרינן. וזאת משום שהצדיקים לעולם משתוקקים ללמד תורה לאחרים בעולם הזה, וכמו שכתוב בזוהר בבמה מקומות שצדיקים בעולם הבא שבים לעולם הזה כדי ללמד תורה, כי חפצם ללמד תורה, וזה להם שמחה להטיב ולתקן אחרים - יותר מכל חיי העולם הבא. ונמצא שכלפי חלק זה של 'לימוד תורה לאחרים' הרי שוב יש כאן משום לועג לרש, ולכן 'קיים' אמרינן, 'לימד' לא אמרינן.

קושיית התוספות איך הושיבו ישיבה על קברו ולא חשו 'ללועג לרש'

והנה כבר נזקקו הראשונים לדון בחשש 'לועג לרש' בהנהגות שנהגו אחר מיתת חזקיה, שכן לעיל מזה בגמרא (טז): מובאת ברייתא נוספת על הכבוד שעשו לו במותו: "וכבוד עשו לו במותו" - מלמד שהושיבו ישיבה על קברו. פליגי בה רבי נתן ורבנן, חד אמר שלשה [- ימים], וחד אמר שבעה, ואמרי לה שלשים, ע"כ.

וכתבו התוספות (ד"ה שהושיבו): ולא על קברו ממש אלא ברחוק ארבע אמות דליכא לועג לרש, ע"כ. אמנם בראשונים מצאנו יישובים נוספים לקושיה זו: בשיטה מקובצת הביא בשם רבינו פרץ, שכיון שחזקיה הרבה תורה [וכמו שכתבו התוספות שלכן הושיבו ישיבה על קברו לפי שהרבה תורה בישראל, כפי שאמרו בסנהדרין (צד): שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש ואשה תימוק ותינוקת שלא היו בקייאם בטומאה וטהרה], לכן בהושבת ישיבה על קברו אין משום 'לועג לרש'. ובנמוקי יוסף כתב בשם הרמ"ה, שכל איסור 'לועג לרש' הוא כשעושה המצוה לעצמו, כגון שקורא בתורה ליד המת, אבל בהושבת ישיבה על קברו הרי עשו בזה כבוד למת עצמו, ובאופן זה אין איסור של 'לועג לרש'.

והנה לפי שני יישובים אלו, הרי סרה גם קושיית היערות דבש מהנחת ספר תורה על מטתו של חזקיה, שכן לדעת רבינו פרץ כשם שהושבת ישיבה על קברו אין בה משום 'לועג לרש' כיון שחזקיה הרבה תורה, כך לכאורה הנחת ספר תורה לא יהיה בה משום 'לועג לרש' מאותו הטעם. וכן גם לביאור הרמ"ה שאין איסור 'לועג לרש' כשעושה כן משום 'יקרא דשכבי', ואף כאן הנחת הספר תורה היתה בשביל למר 'קיים זה מה שכתוב בזה' - דהיינו לשבח המת, וממילא אין בזה משום 'לועג לרש'.

אמנם התוספות הלא הקישו גם על הושבת ישיבה על קברו שיש בכך משום לועג לרש, ועל כן הוצרכו לפרש שאכן לא הושיבו ישיבה על קברו ממש אלא ברחוק ד' אמות, ואם כן לדבריהם צריך ביאור מדוע לא נזקקו גם לקושייתו של היערות דבש בהמשך הסוגיא - בהנחת ספר תורה על מטתו של חזקיה ממש, מפני מה לא יהיה בה משום 'לועג לרש'. ואפשר שיסברו בדעת היערות דבש, ויסברו שהושבת ישיבה על קברו הרי היא כ'לימד' שהוא לועג לרש אף בצדיק גמור.

ייסוד הגרי"ד בהגר"מ הלוי שאיסור לועג לרש הוא רק כשעושה מעשה מצוה

ברשימות שיעורים להגר"ד בהגר"מ הלוי סולוביצ'יק (ברכות יח.) מעלה הצעה חדשה בעיקר דין 'לועג לרש', כשעל פיה הוא מיישב באופן פשוט וברור את קושיית היערות דבש.

'לועג

לרש'

בחפצא

של מצוה

יום ראשון ו' כסלו

בבא קמא דף יז

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

"משמע

שכל איסור

'לועג

לרש' אינו

אלא דוקא

כשמקיים

מצוה בפני

מת, אבל

לא כשהוא

אוחז

בחפצא של

מצוה בפני

המת בלא

לקיים בה

מצוה"

המדקדק בלשון הבריייתא במסכת ברכות, המובאת בראשית הדברים, ימצא שהבריייתא אוסרת כניסה עם תפילין וספר תורה לבית הקברות רק באופן שה'תפילין בראשו' וה'ספר תורה בזרועו וקורא'. משמע, שכל איסור 'לועג לרש' אינו אלא דוקא כאשר הוא מקיים מצוה בפני מת, אבל לא כשהוא אוחז בחפצא של מצוה בפני המת בלא לקיים בה מצוה. לכן אילו היה מחזיק את התפילין בידו או לא היה קורא בספר תורה שבזרועו, אזי לא היה בכך שום איסור, וכל האיסור הוא דוקא כיון שהתפילין 'בראשו' והוא 'קורא' בספר תורה שבזרועו.

כיסוד זה מוסיף הגר"ד ומדקדק גם מדברי רבי חייא לרבי יונתן, שעה שציציתיו נגדו על גבי הקברות, "דליה", כלומר עיקר האיסור הוא כשמקיים מצוה בפני המת, ואילו היה מסתיר את הציצית, אף בפועל היתה הציצית בקרבת המת, אך כיון שלא היה ניכר שהוא מקיים עתה מצוות ציצית, לא היה בכך איסור.

על פי יסוד זה, אומר הגר"ד, מבואר היטב מה שמובא במסכת בבא קמא שהניחו ספר תורה על מטתו של חזקיה, כי אכן אין בכך משום 'לועג לרש' כיון שלא קיימו מצוה בפני המת. ולכן לא הקשו התוספות את קושייתם אלא דוקא בנוגע להושבת ישיבה על קבר - ששם קיימו מצות תלמוד תורה, וכדעת התוספות שאיסור זה נאמר אפילו בלימוד על פה, כך שאפילו אילו למדו על קבר בעל פה, עדיין היה בכך משום 'לועג לרש'. ועל זה הוצרכו התוספות לבאר שהושיבו ישיבה בריחוק ד' אמות.

דקדוק דעת הרמב"ם שסובר שיש איסור 'לועג לרש' בהבאת חפצא של מצוה

אמנם בדעת הרמב"ם דקדק הגר"ד שהוא חולק על יסוד זה, ומוקט שיש איסור לועג לרש גם בעצם הבאת חפצא של מצוה לקרבת המת, וזה לשון הרמב"ם (אבל פי"ד הי"ג) בהביאו להלכה את דברי הבריייתא במסכת ברכות: לא ילך אדם בתוך ד' אמות של קבר, ותפילין בידו וספר תורה בזרועו, ע"כ. הרי שינה הרמב"ם מלשון הבריייתא שלפנינו, וכתב שהתפילין 'בידו', וכן השמיט וכתב רק 'ספר תורה בזרועו' ולא הזכיר שהוא 'קורא' בו. משמע להדיא שלדעתו יש איסור לועג לרש בעצם החזקת התפילין והספר תורה בתוך ד' אמות מהקבר.

וכך גם משמע ממה שכתב הרמב"ם (ס"ת פ"י ה"ו): לא יאחז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ או לבית הכסא או לבית הקברות, ע"כ. ומשמע שאף בלא קריאה בו, עצם הכנסתו לבית הקברות יש בה משום 'לועג לרש'. ובפרט שהרמב"ם הביא דין זה יחד עם הכנסת ספר תורה לבית המרחץ או לבית הכסא, ששם לכאורה ודאי שהאיסור הוא בעצם הכנסת ה'חפצא של מצוה' לאותן המקומות.

אמנם הכסף משנה (שם) כתב שדעת הרמב"ם שאחזית ספר תורה יש בה משום מצוה אפילו בלא שקורא בו, ולפי זה אין הכרח שהרמב"ם חולק על יסוד זה, ואפשר שאף הוא מודה שאין איסור 'לועג לרש' אלא באופן שמקיים מצוה בפני המת ולא בהבאת חפצא של מצוה בפניו, רק שהוא סובר שבהבאת ספר תורה בזרועו יש מצוה. אך עדיין לא הסתלקה הראיה מלשון הרמב"ם לגבי תפילין שכתב 'תפילין בידו' ולא 'תפילין בראשו' כנוסח הגמרא לפנינו.

ולדעת הרמב"ם כתב הגר"ד שהוא יבאר מה שהניחו ס"ת על מטתו של חזקיה שלא היה בכך משום לועג לרש, כיון שאמרו 'קיים זה מה שכתוב בזה', ולפיכך לא היה בזה איסור לועג לרש כי אדרכה כיבדוהו על ידי שהניחו ספר תורה על מטתו.

סתירה בפסק השו"ע אם מכניס ספר תורה ולא קורא בו עובר משום לועג לרש

בספר נתיב עז (ב"ק יז.) הציע אף הוא ליישב הקושיא כיצד לא חשו ללועג לרש בהנחת ספר תורה על מיטת חזקיה, בייסודו שאין דין לועג לרש אלא כשעושה מעשה מצוה אצל המת, אבל כשרק מביא חפצא של קדושה אצל המת אין בכך משום 'לועג לרש'. והעלה סתירה בדברי השולחן ערוך בזה:

ביורה דעה סימן שס"ד (ס"ב) כתב: לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש. ועוד כתב (שם ס"ג): לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרועו ויקרא בו. וממה שכתב 'ויקרא בו' משמע שאין איסור אלא כשעושה מעשה מצוה לצד המת, דהיינו הקריאה בתורה, ולא בעצם הבאת הספר תורה. וכן דקדק גם מהיתר כניסה לבית הקברות כשהציציות מכוסות (שם ס"ד), כיון שלא ניכר שמקיים בהם מצוה.

מאיך בסימן רפ"ב (ס"ד) כתב: לא יאחז אדם ספר תורה ויכנס לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות וכו', ע"כ. הרי שכאן נראה שעצם כניסתו לבית הקברות עם ספר תורה עובר משום 'לועג לרש'. ולעיל הבאנו דקדוק הגר"ד מדברים דומים שכתב הרמב"ם שדעתו שיש איסור בהבאת חפצא של מצוה ליד המת, אך זה מבואר רק בדעת הרמב"ם שהשמיט את הדין ש'קורא בו' לגבי הבאת ספר תורה בבית הקברות, אך השולחן ערוך מחד גיסא מביא את האיסור להכניס ספר תורה ולקרא בו, ומאיך מביא איסור הנוגע לעצם הכנסת ספר תורה לבית הקברות. ודברים נראים כסותרים זה לזה.

יסוד הנתיב עז שאיסור הכנסת ספר תורה לבית הקברות הוא משום 'בזיון'

וליישב הסתירה העלה הנתיב עז שם ביאור חדש בביאור האיסור להכניס ספר תורה לבית הקברות, אותו מביאים הפוסקים בחדא מחתא עם האיסור להכניסו לבית הכסא ולבית המרחץ. ולדבריו, אין האיסור כלל משום 'לועג לרש' אלא משום בזיון, שכשם שבזיון הוא להכניס ספר תורה לבית הכסא ולבית המרחץ כך בזיון הוא שיכנס לבית הקברות. ולפי זה הרי אין כל סתירה בדברי השו"ע, כי כלפי דין 'לועג לרש' אין איסור אלא כשהוא 'קורא בו' וכפי שנתבאר שהאיסור הוא רק בקיום מצוה בפני המת, ומלבד זאת יש איסור משום 'בזיון' בעצם הכנסת הספר תורה.

אמנם הש"ך (סימן רפ"ב סק"ו) כתב על דין השו"ע שלא להביא ספר תורה לבית הקברות: משום לועג לרש ועיין לעיל סימן שס"ד ס"ג, עכ"ל. ומשמע לכאורה שאיסור הכנסת ספר תורה לבית הקברות הוא משום 'לועג לרש', וא"כ חזרה הקושיא למקומה. יעויין שם מה שיישב.

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

קדושי שמחת
תורה תשפ"ד

ולישועת כלל ישראל
במהרה